

**ВИДАТНИЙ ОРГАНІЗАТОР ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
АКАДЕМІК ЄВГЕН ЛАЗАРЕНКО
І НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ**

У пам'яті поколінь завжди світлими й добрими залишатимуться спогади про академіка Євгена Костянтиновича Лазаренка – одного з видатних діячів ХХ ст. Віддаємо шану цій знаковій постаті в науці, просвіті та громадсько-політичному житті України: Великому Ректорові, всесвітньо відомому вченому в галузі мінералогії, талановитому організаторові науки і навчального процесу, видавничої справи та культурних і мистецьких заходів, справжньому інтелегентові, громадянину та патріотові, неперевершені уроки якого варто вивчати і засвоювати. Заслужений діяч науки УРСР, Лауреат Державної премії УРСР в галузі науки і техніки, засновник Львівського геологічного й Українського мінералогічного товариств, доктор геолого-мінералогічних наук, професор, академік, почесний та дійсний член низки зарубіжних геологічних і мінералогічних товариств – таким його знає світова спільнота.

Євген Костянтинович Лазаренко народився 26 грудня 1912 р. у столиці Слобожанщини – місті Харкові – у сім'ї робітника. Цей прекрасний куточок української землі став своєрідним трампліном, з якого на недосяжну височину злетів талант майбутнього академіка.

Не зупинятимемося детально на автобіографічних даних та періодах діяльності вченого: харківсько-воронезькому, уральському, львівському і київському (за Орестом Матковським, 1992): вони досить схарактеризовані в літературі, насамперед, у книгах “Академік Євген Лазаренко. Нарис про життєвий і творчий шлях, спогади, фотоальбом” (Львів, 2005) та “Євген Лазаренко – видатна постать ХХ століття” (Львів, 2012). Спробуємо фрагментарно окреслити лише те, що після повернення в жовтні 1944 р. на рідну українську землю йому вдалося зробити для функціонування системи Національної академії та розвитку академічної науки в Україні.

Праця Євгена Костянтиновича Лазаренка в науково-дослідних установах Академії наук Української РСР, де він проявив себе як видатний організатор фундаментальних досліджень, розпочалася 1951 р., коли його обрали член-кореспондентом АН УРСР, і продовжувалася до кінця життя. Вона була пов'язана з Інститутом геології корисних копалин (ІГКК) (зараз Інститут геології і геохімії горючих копалин (ІГГКК)) у Львові (1951–1960), Інститутом геологічних наук (ІГН) (1969–1971) та Інститутом геохімії і фізики мінералів (ІГФМ) (зараз Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М. П. Семененка) (1972–1979) – у Києві.

Очолюючи, окрім кафедри мінералогії Львівського університету, відділ петрографії (петрографії і мінералогії, рудних корисних копалин) в ІГКК АН УРСР з 1951 по 1960 р. і співпрацюючи в Інституті з такими видатними вченими, як Олег Вялов, Григорій Доленко, Володимир Порфір'єв, Володимир Соболев, Лук'ян Ткачук та ін., Євген Лазаренко один із перших оцінив роль мінералогічних досліджень у пошуках та розвідці нафтових і газових родовищ та передбачив застосування з пошуковою метою нових методів, зокрема ядерного магнітного резонансу. Уже працюючи в Києві, він організував і провів республіканський симпозіум з питань нафтогазової науки й опублікував його матеріали в збірнику “Роль мінералогії в пошуку і розвідке нафтяних і газових месторождений”. Вчення про мінералотвірні флюїди лише починало розвиватися, але вже отримало потужну підтримку вченого, завдяки якій професор Микола Порфірійович Єрмаков та його учні і послідовники змогли за-

класти основи цієї нової галузі геологічної науки (термобарогеохімії, мінералофлюїдології, fluid inclusions). І символічно, що саме Євген Костянтинович прийняв на роботу Володимира Антоновича Калюжного, чим сприяв виникненню авторитетного мінералофлюїдологічного центру. Зараз неможливо уявити генетичну мінералогію без дослідження включень у мінералах, на необхідності вивчення яких наголошував Євген Лазаренко. У цей період вийшли його перші підручники з мінералогії: “Курс минералогии” (1951) і “Курс мінералогії” у трьох частинах (1958, 1959, 1961), а також монографія “Основи генетичної мінералогії” (1963).

Багатогранність наукової та науково-організаційної діяльності академіка Євгена Лазаренка з особливою повнотою виявилася після переїзду 1969 р. до Києва, де він очолив ІГН АН УРСР та створив відділ регіональної і генетичної мінералогії. Найпліднішими були мінералогічні розвідки вченого в ІГФМ АН УРСР, куди його 1972 р. перевели разом з колективом цього відділу, на посаді завідувача якого вчений пропрацював до 1 січня 1979 р. – останнього дня свого життя.

У київський період розширилося і без того значне коло наукових зацікавлень Євгена Костянтиновича. Саме в Києві він розробляє концепцію і методологію пізнання природи мінералів, розкриття таємниць мінерального царства. Вчений активізував наукову і науково-організаційну роботу в очолюваних колективах, організував Українське мінералогічне товариство (УМТ) (1970), на І з’їзді якого був обраний його президентом, видав разом з учнями низку фундаментальних праць з регіональної (“Мінералогія Поділля”, 1969; “Мінералогія і генезис камерних пегматитів Волини”, 1973; “Мінералогія Донецького басейна”, 1975; “Мінералогія Криворозького басейна”, 1977; “Мінералогія Приазов’я”, 1981) та генетичної (“Опыт генетической классификации минералов”, 1979) мінералогії, підготував і опублікував два нові видання підручника “Курс мінералогії” українською (1970) і російською (1971) мовами, а також працю усього життя – перший україномовний “Мінералогічний словник” (1975) з російським й англійським перекладами усіх термінів, організував і провів численні наукові наради з різних проблем мінералогічної науки, насамперед, з головних понять мінералогії. Однак, на жаль, він не дочекався виходу у світ першого номера створеного ним “Мінералогического журнала”, всесвітньо відомого нині наукового видання, не завершив праці над давно задуманою книгою з мінералогії України, яку вдалося зреалізувати його учням (О. Матковському, В. Павлишину та Є. Сливко) у монографії “Основи мінералогії України”. Усього ж у творчому доробку академіка Лазаренка понад 300 фундаментальних наукових праць.

Можна констатувати, що в київських академічних установах фундаментальні дослідження, започатковані Євгеном Лазаренком у Львові, отримали гідне продовження.

Широка ерудиція, надзвичайна працездатність, дар наукового передбачення, талант організатора дали змогу академіку Євгенові Костянтиновичу Лазаренкові створити нові і поглибити традиційні наукові напрями мінералогії, завдяки яким зросла її фундаментальна роль серед геологічних наук.

І знаменно, що для увічнення пам’яті про вченого, оцінки вагомості внеску в розвиток фундаментальної науки його учні і колеги провели міжнародні наукові конференції до 80-річчя (1982) і 90-річчя (1992) від дня уродин; періодично, розпочинаючи з 1997 р., проводять наукові читання імені академіка Євгена Лазаренка, зокрема, чергові, сьомі наукові читання на тему “Розвиток ідей Є. К. Лазаренка в сучасній мінералогії (до 100-річчя від дня народження)” відбулися 13–16 вересня 2012 р. Йому присвячено урочисті академії і вечори пам’яті, а також спеціальні випуски мінералогічних видань України, статті в довідниках, енциклопедіях, журналах фахового і гуманітарного профілю, газетах, монографічні праці.

Зупинимось детальніше на Круглих столах з нагоди ювілеїв, бо де, як не на таких зустрічах, без президії і залу, можна відчувати справжню любов до Великого

Вчителя і Наставника, Особистості та Людини. Саме тут можна почути думки не лише тих, хто повсякчас був поруч, науковців і педагогів, а й людей, з якими Євген Лазаренко спілкувався недовго, а може й не спілкувався, але його дії і вчинки оцінені ними об'єктивно й неупереджено.

До таких зібрань належить і Круглий стіл “Академік Лазаренко – ректор, учений, громадянин”, який відбувся в Дзеркальній залі Львівського національного університету (ЛНУ) імені Івана Франка 26 грудня 2011 р., саме в 99-річницю уродин Євгена Костянтиновича. За час праці професора Лазаренка на посаді ректора (1951–1963) Університет став визнаною школою підготовки національних кадрів. 1945 р. з його ініціативи було засновано геологічний факультет. Він став першим деканом і цього ж року організував Львівське геологічне товариство, яке об'єднало геологів західних областей України і на той час певною мірою замінило заборонене Наукове товариство імені Шевченка. Завдяки вченому Львів став одним із провідних мінералогічних центрів України, колишнього СРСР. У засіданні Круглого столу взяло участь близько 100 учасників: громадські діячі і народні депутати, науковці, викладачі та студенти, найбільше – із науково-педагогічних колективів геологічного факультету ЛНУ імені Івана Франка та ІГТГК НАН України.

Круглий стіл відкрив ректор університету, професор Іван Вакарчук. Він всебічно схарактеризував постать Євгена Костянтиновича Лазаренка, наголосив на непересічності його особи, розмаїтті напрямів діяльності, досягненнях на ниві національного відродження, тепло представив присутнім дочок Євгена Костянтиновича – Олену, Оксану і Наталію.

З основними доповідями виступили заслужений професор ЛНУ імені Івана Франка Орест Матковський на тему “Євген Лазаренко – видатний український вчений, організатор науки та освіти, людина з великої літери” та доцент Петро Білоніжка – “Ректорська діяльність Євгена Лазаренка та її вплив на українське національне відродження того часу”. Професор кафедри мінералогії Орест Матковський, акцентувавши на генеалогічному дереві родоводу Лазаренків, високо оцінив Євгена Лазаренка як видатного вченого-мінералога. Класик мінералогії ХХ ст., автор численних монографій і підручників з мінералогії та тримовного мінералогічного словника, аналогів якому немає й досі, засновник потужної української мінералогічної школи – такою новаторською, реформаторською й піонерською перед сучасниками постає науково-педагогічна спадщина академіка Лазаренка. Доцент тієї ж кафедри Петро Білоніжка навів факти подвижницької, сміливої і навіть героїчної діяльності ректора Євгена Лазаренка в царині українського національного відродження наперекір тодішньому керівництву республіки, його активної протидії перекрученням національної політики,

Круглий стіл відкриває ректор ЛНУ імені Івана Франка, професор І. Вакарчук

Заслужений професор ЛНУ імені Івана Франка, професор кафедри мінералогії О. Матковський виступає з доповіддю “Євген Лазаренко – видатний український вчений, організатор науки та освіти, людина з великої літери”

що виявлялися в неправильному ставленні партійних органів до місцевої інтелігенції, виховання і висування місцевих кадрів, функціонування української мови тощо.

Народний артист України Юрій Брилинський зупинився на стосунках Велико-го ректора зі студентами, бо сам відчув це, тісно спілкуючись при підготовці святкових концертів, а особливо, після виконання разом з симфонічним оркестром “Поєми про Україну”. Запам’яталося Ю. Брилинському і те, що Євген Лазаренко годинами міг читати поезію, а також його фраза про одного з грузинських учених, що поєму “Кавказ” міг написати тільки грузин або українець. Ректор, професор Вакарчук гідно продовжує справи ректора Лазаренка.

Народний депутат України Михайло Косів сказав, що Євгена Лазаренка називали просто Костьович і тішилися його книжками, ніби це були їхні книжки, бо на українській мові вченого-геолога вчилися філологи. Він висловив думку про необхідність перевидання книги про Євгена Лазаренка до 100-річчя від його уродин, яку підтримав Іван Вакарчук.

Професор Київського національного університету (КНУ) імені Тараса Шевченка Володимир Павлишин як багатолітній Президент УМТ також погодився з Михайлом Косівим щодо перевидання книги про Євгена Лазаренка, бо справи в Україні не дуже добрі ще й тому, що в ній бракує Лазаренків. Він пишається тим, що був завжди поряд з цією людиною, брав приклад з його підходів до національної гідності українця, поділився роздумами про довголітню співпрацю з ученим у науці та видавничій діяльності, організації УМТ і “Минералогического журнала”.

Директор ІГГК НАН України, член-кореспондент НАН України, професор Мирослав Павлюк наголосив, що знаменним є вшанування саме сьогодні, у день святого Євгенія, уродин нашого мудрого вчителя і духовного наставника – академіка Євгена Костянтиновича Лазаренка, видатної людини, яка відіграла важливу роль у формуванні характеру, поведінки, професії кожного з нас. Зараз потрібно зберегти і розвивати те вічне, добре, що розпочав Учитель, – у геології, українській мові, громадянській, національній позиціях, та завжди наголошувати, що академік Євген Костянтинович Лазаренко належить до когорти славних особистостей, якими може пишатися Українська Нація.

Професор ЛНУ імені Івана Франка Роман Лубківський згадав ті нелегкі часи, коли завдяки Лазаренкові отримали підтримку студенти, що згодом стали відомими поетами і письменниками. Євген Лазаренко створив у Львові не другий ідеологічний центр, як вважали в обкомі партії, а потужну духовну формацію як каплицю Святодухівську, тому книгу про нього слід перевидати – уже не так для нас, як для прийдешніх поколінь.

Академік НАН України Михайло Голубець підкреслив велич Євгена Лазаренка не лише як людини, ученого, ректора, а як зразок поведінки та ідеї, як еталон

Професор КНУ імені Тараса Шевченка В. Павлишин славить світлий образ та пропагує ідеї Вчителя

Директор ІГГК НАН України, член-кореспондент НАН України, професор М. Павлюк ділиться спогадами про зустрічі з Євгеном Лазаренком

українця-патріота. Тут зібралася еліта і цій еліті нести ідеї цієї особистості. Закликав пам'ятати про його настанови, щоб з гідністю й оптимізмом зустріти 100-річчя Великої людини.

Професор ЛНУ імені Івана Франка Ростислава Зорівчак виступила від імені тих, від кого, за її словами, Ректор тоді був далеко і лише світло далеких зір долинали. Усі дивувалися: гарна мова, гарна фонетика, постійно розмовляє українською, навіть удома (!), захищає переклади від цензури “облліту”, а це сильні ризики. Тому і було теплим ставлення до Євгена Лазаренка в колі студентів-філологів.

Старший науковий співробітник Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М. П. Семененка НАН України Юрій Галабурда розповів, як їх, чотирьох випускників Львівського університету 1969 р., Євген Костянтинович запросив до аспірантури. І надалі опікувався науково і духовно, плекав культуру та мову, знав родину кожного працівника. Під час польових робіт не оминали історичних місць, бували і в селі Дермані на Волині, звідки родом Ю. Галабурда, де академік вів цікаві розмови з дідусем та мамою аспіранта. Доповідач зачитав вірша про свого дорогого Вчителя і Наставника, світлий образ якого завжди з його учнями.

Підсумовуючи роботу Круглого столу, Іван Вакарчук зазначив знаменний факт: саме цим засіданням загалом завершується відзначення 350 років від часу заснування Львівського національного університету імені Івана Франка, у розвиток якого він свою лепту й Великий Ректор.

Дочка Євгена Лазаренка – Оксана, привітавши колектив ЛНУ імені Івана Франка з ювілейною датою – 350-річчям від дня заснування, наголосила, що для людини це багато, а для історії мить, і чудово, що в ній знайшлося місце їхньому Батькові, та подякувала за добру пам'ять про нього в Україні, увічнену, зокрема на теренах Галичини, у бронзовій меморіальній дошці з барельєфом ученого на фасаді головного корпусу Університету, у назві однієї з вулиць Львова, у назві Мінералогічного музею ЛНУ імені Івана Франка.

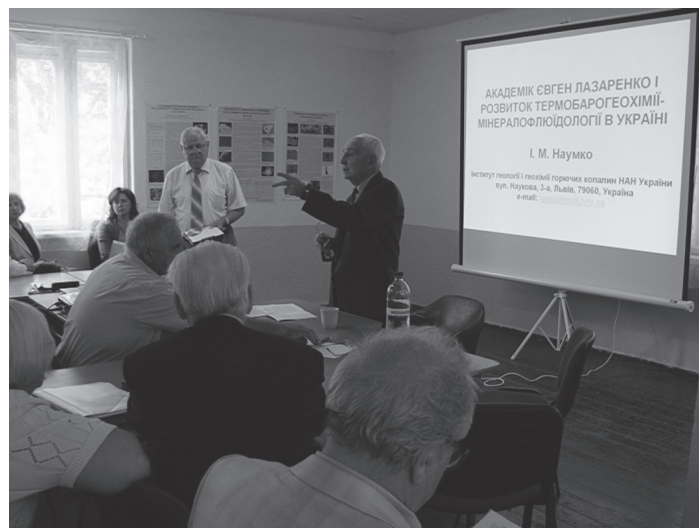
Фундаментальний характер наукової діяльності видатного вченого сучасності академіка Лазаренка напередодні ювілейної дати підкреслили й чергові, сьомі наукові читання імені академіка Євгена Лазаренка на тему “Розвиток ідей Є. К. Лазаренка в сучасній мінералогії (до 100-річчя від дня народження)”, що відбулися 13–16 вересня 2012 р. на базі спортивно-оздоровчого табору “Карпати” ЛНУ імені Івана Франка неподалік с. Чинадієве Мукачівського району Закарпатської області і в роботі яких взяло активну участь близько 100 науковців із науково-дослідних, навчальних і виробничих установ України, Білорусі, Польщі, Російської Федерації, а також дочки Євгена Костянтиновича.

Це підтверджують наукові доповіді, з якими на пленарних засіданнях читань виступили відомі вчені-мінералози, доктори і кандидати наук: О. Матковський на тему “Академік Євген Лазаренко – видатний український мінералог світової величини”, Д. Возняк – “Поступальна хода генетичної мінералогії академіка Лазаренка” (співавтори: Г. Кульчицька, Ю. Галабурда), В. Павлишин – “Євген Лазаренко – засновник української регіонально-мінералогічної школи” і “Хронологія відкриття мінералів у надрах України” (співавтори: О. Зінченко, А. Васинюк), І. Наумко – “Академік Євген Лазаренко і розвиток мінералофлюїдології в Україні”, Б. Пирогов – “Розвиток генетичних ідей академіка Є. К. Лазаренка в технологічній мінералогії”, Н. Зінчук (М. Зінчук) – “Мінералого-генетические особенности кимберлитов и их прикладное значение”, П. Білоніжка “Глауконіт, сколіт, селадоніт: кристалохімія, номенклатура, систематика, умови утворення”, В. Семененко – “Перші знахідки самородних вольфраму і срібла в метеоритах”, В. Дяків – “Мінералогічні протектори дезінтеграції галопелітів у процесі мокрої консервації гірничих виробок калійних родовищ Передкарпаття”, М. Братусь – “Флюїди процесів мінералогенезу: джерела та ізотопна природа компонентів флюїдів”, М. Павлунь – “Деякі рудоформаційні аспекти

Учасники сьомих наукових читань імені академіка Євгена Лазаренка “Розвиток ідей Є. К. Лазаренка в сучасній мінералогії (до 100-річчя від дня народження)”

термобарогеохімічних досліджень золоторудних родовищ України та їхні прогнозно-металогенічні наслідки” (співавтори: Ю. Ляхов, Ю. Пахнючий), О. Драгомирецький – “*Принцип суперпозиції при побудові геолого-генетичних моделей золоторудних систем Українського щита і алгоритм прогнозно-пошукових робіт*”, А. Piestrzyński (А. П’єстжиньскі) – “*Low temperature ore minerals associations in the Kupferschiefer type deposit, Lubin-Sieroszowice Mining District, SW Poland*” (co-author J. Pieczonka), І. Попп – “*Мінералого-геохімічні фації відкладів крейдово-палеогенового флішу Українських Карпат*”. У тематику наукових читань гідно вписалися і виступи молодих науковців Б. Манчура, І. Яценка, І. Мисяк.

У залі засідань наукових читань: засідання веде заслужений професор ЛНУ імені Івана Франка О. Матковський, із науковою доповіддю виступає доктор геологічних наук І. Наумко (ІГГК НАН України)

Огляд доповідей, виставлених на стендах, кваліфіковано зробив М. Ковальчук. В обговоренні доповідей та загальній дискусії взяли участь А. П'єстжиньскі, Д. Возняк, І. Наумко, Б. Пирогов, М. Братусь, Г. Кульчицька, М. Зінчук, В. Павлишин, М. Приходько, О. Матковський, які, наголошуючи на високому рівні читань, акцентували на потребі активізації підготовки наукової зміни в галузі мінералогії й застосування новітньої апаратури для досліджень мінеральної й органічної речовини – аж до нанорівня, висловили подяку Оргкомітетові за зусилля з їхньої організації, обговорили тематику наступних наукових читань імені академіка Євгена Лазаренка.

Наукові читання прикрасили і геологічна екскурсія на вулканіти околиць села Кольчине, і дегустація вин у підвалах виносховища агропромислової фірми “Леанка” села Середнього, і невимушеність й теплота товариської вечери. Це підкреслило такі риси Євгена Лазаренка, як вміння працювати, і вміння відпочивати, як Геолога і як Людину, відтворило той дух і ту атмосферу, які завжди супроводжували зібрання вчених, коли їх організовував і проводив Євген Лазаренко.

Восьмі наукові читання імені академіка Євгена Лазаренка з розгляду фундаментальних проблем регіональної і генетичної мінералогії заплановано провести 2014 р., коли виповниться 150 років від часу заснування кафедри мінералогії Львівського університету, у становленні та розвитку якої неоцінний внесок її багатолітнього завідувача професора Євгена Лазаренка упродовж майже чверті століття (1945–1969) – періоду, у якому за круглим столом на кафедрі, що зберігає тепло його долонь, і закладалися ідеї всіх тих фундаментальних досліджень, результатами яких так пишався і прославився академік Євген Лазаренко.

Апофеозом у визнанні вагомості внеску академіка Євгена Лазаренка у фундаментальну науку та акцентуванні на його рисах як Людини з великої літери і Вченого від Бога стало проведення нещодавно Урочистих академій з нагоди 100-літнього ювілею науковця. Вони відбулися у Львівському національному університеті імені Івана Франка (Львів, 24 грудня 2012 р.) та в Інституті геохімії, мінералогії та рудотворення ім. М. П. Семененка НАН України (Київ, 26 грудня 2012 р.), у колективах яких залишив частинку свого серця Євген Костянтинівич.

І нині ідеї Євгена Костянтинівича Лазаренка живуть та сприяють розбудові національної науки, освіти і культури, зростанню національної гідності та економіки відродженої української держави. Отож, слід і надалі вживати найнеобхідніших заходів для того, щоб калинова гілка світлої пам'яті про Євгена Лазаренка була не лише з тими, хто його знав, з ким він працював і спілкувався, але й слугувала дороговказом нашій гідній зміні – нинішній молоді. Лише в нерозривному зв'язку поколінь, коли зіставлятимемо свої вчинки з тим, як думала і діяла ця Велика Людина, і вбачається вічність особистості академіка Лазаренка!

*Член-кореспондент НАН України,
професор Мирослав ПАВЛЮК,
доктор геологічних наук Ігор НАУМКО*